

DESPRE OPORTUNITATEA DE TRANSPUNERE A UNEI INIȚIATIVE LEGISLATIVE A UNIUNII EUROPENE PRIVIND VIOLENȚA SEXUALĂ ȘI VIOLENȚA CIBERNETICĂ

ON THE OPPORTUNITY TO TRANSPOSE A LEGISLATIVE INITIATIVE OF THE EUROPEAN UNION ON SEXUAL VIOLENCE AND CYBER VIOLENCE

Vitalie STATI, ORCID: 0000-0003-1371-4961

Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 343.541:343.435:341.176(4)

e-mail: stativitalie71@gmail.com

The purpose of the article is to investigate the opportunity to implement in the legislation of the Republic of Moldova the Proposal for a Directive of the European Parliament and the Council on combating violence against women and domestic violence, as well as formulating recommendations necessary to improve the quality of the criminal law of the Republic of Moldova. The comparative method, the logical method and the systemic method served as the methods used to achieve the above-mentioned purpose. As a result of this study: the possible implications of the Proposal for a Directive of the European Parliament and the Council on combating violence against women and domestic violence on the legislation of the Republic of Moldova were revealed; analysis of the Proposal for a Directive of the European Parliament and the Council on combating violence against women and domestic violence and highlighting the difficulties and advantages that could characterize its transposition into the legislation of the Republic of Moldova.

Cuvinte-cheie: violență sexuală; viol; consimțământ; constrângere; violență cibernetică.

INTRODUCERE

Scopul articolului rezidă în investigarea oportunității de implementare în legislația Republicii Moldova a Propunerii de Directivă a Parlamentului European și a Consiliului privind combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice (în continuare – Propunerii), precum și în formularea de recomandări necesare îmbunătățirii calității legii penale, a unor norme extrapenale complementare, precum și a actelor de interpretare a legii penale.

Întru realizarea acestui scop, au fost trasate următoarele obiective: relevarea posibilităților implicații ale Propunerii asupra legislației Republicii Moldova; analiza Propunerii și evidențierea dificultăților și a avantajelor ce ar putea caracteriza transpunerea acesteia în legislația Republicii Moldova.

MATERIAL ȘI METODĂ

În calitate de metode utilizate pentru realizarea scopului și obiectivelor susmenționate au servit metoda comparativă, metoda logică și metoda sistemică. Au fost

analizate: art. 171, 172, alin. (3) art. 177, art. 346 din Codul penal al Republicii Moldova (în continuare – CP RM); art. 78² din Codul contravențional al Republicii Moldova; Propunerea de Directivă a Parlamentului European și a Consiliului privind combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice; doctrina penală relevantă.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Adoptată la 08.03.2022, Propunerea comportă un vădit interes pentru țara noastră, luând în considerare statutul Republicii Moldova de stat candidat pentru aderare la UE. În esență, Propunerea are ca scop îndeplinirea obiectivelor Convenției de la Istanbul prin completarea legislației existente a UE și a statelor membre. În acest scop s-a sugerat, între altele, ca incriminarea violului să se bazeze pe orice lipsă a consimțământului victimei. În plus, Propunerea ia în considerare evoluțiile recente, cum ar fi violența cibernetică împotriva femeilor, care este reflectată foarte sumar în Convenția de la Istanbul.

Referitor la violența cibernetică, în Propunere nu se face o restrângere în funcție de genul sau sexul victimei. Cât privește violența sexuală, s-a propus ca aceasta să fie incriminată la nivelul UE numai atunci când este comisă împotriva femeilor. Această restrângere își are temeiul în alin. (1) art. 83 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene (în continuare – TFUE). În conformitate cu această normă, care limitează competența de incriminare la nivel de UE, exploatarea sexuală poate viza doar femeile și copiii. Cât privește violul săvârșit asupra copiilor, precizez că prevenirea și combaterea acestuia reprezintă de mai mulți ani obiectul unei directive distincte a UE.¹

În art. 5 din directiva proiectată s-a recomandat ca definiția violului să aibă ca element cheie sintagma „act neconsimțit”, avându-se în vedere „un act care fie este efectuat fără consimțământul voluntar al femeii, fie presupune că femeia nu-și poate exprima liber voința din cauza stării sale fizice sau psihice (cum ar fi starea de inconștiență, intoxicația, somnul, boala, leziunea corporală sau dizabilitatea), făptuitorul profitând astfel de incapacitatea femeii de a-și exprima liber voința.” [1] În prezent, o asemenea abordare largă a lipsei de consimțământ a victimei de viol este consacrată în 13 state membre ale UE (Croația, Grecia, Finlanda, Slovenia etc.). În celelalte 14 state membre ale UE (Bulgaria, Cehia, Italia, România etc.), abordarea lipsei de consimțământ a victimei de viol nu diferă principial de cea din art. 171 CP RM (în coroborare cu alin. (3) art. 132² CP RM).

Înclinarea balanței în favoarea abordării înguste a lipsei de consimțământ a victimei de viol a dus la aceea că, la 06.06.2023, după mai mult de un an de discuții contradictorii, guvernele statelor membre ale UE au respins recomandarea de definire a noțiunii de viol, formulată în art. 5 din directiva proiectată. Aceasta deși, în ansamblu, Propunerea

¹ A se vedea: *Directiva 2011/92/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 decembrie 2011 privind combaterea abuzului sexual asupra copiilor, a exploatării sexuale a copiilor și a pornografiei infantile și de înlocuire a Deciziei-cadru 2004/68/JAI a Consiliului*. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011L0093> [Accesat 03.07.2023]

de adoptare a directivei a fost susținută. În acest mod, s-a constatat că statele membre ale UE dețin suveranitatea deplină în ceea ce privește definirea în legislațiile lor interne a noțiunii de viol.

Probabil, acest „time-out” va determina amânarea pentru o anumită perioadă a discuțiilor privind eventuala revenire în Republica Moldova la concepția largă a actului sexual neconsimțit, care a fost propusă într-un proiect de lege² pe care l-am analizat.³ În acest sens, într-un raport al Comisiei juridice, numiri și imunități a Parlamentului Republicii Moldova din 22.07.2022, a fost stabilit dezideratul de redefinire a „noțiunii de consimțământ al victimei exprimat în cazul infracțiunilor ce atentează la libertatea și inviolabilitatea sexuală”. [2] Până la urmă, în Legea nr. 316/2022⁴, acest deziderat nu și-a găsit realizarea. Drept urmare, în contextul infracțiunilor prevăzute la art. 171 și 172 CP RM, este relevantă nu orice lipsă de consimțământ a victimei. Ca și până la intrarea în vigoare a Legii nr. 316/2022, înșelăciunea nu poate fi privită ca modalitate normativă a acțiunii adiacente din cadrul acestor infracțiuni.

Cele sus-menționate nu trebuie să ducă la ideea că art. 5 din directiva proiectată nu ar fi în genere util în vederea îmbunătățirii calitative a legii penale autohtone. Întrucât alin. (3) art. 132² CP RM lasă teren pentru anumite retușări, ca model pentru perfecționarea acestei norme ar putea servi dispoziția parag. 3 art. 5 din directiva proiectată: „Consimțământul poate fi retras în orice moment în timpul actului. Lipsa consimțământului nu poate fi combătută exclusiv prin tăcerea femeii, prin neîmpotrivirea verbală sau fizică a acesteia sau prin comportamentul sexual anterior al femeii.” [1]

A doua dintre propozițiile precitate ar trebui să completeze alin. (3) art. 132² CP RM, sporind astfel potențialul explicativ al definiției din această normă. Anterior am menționat că „dacă [...] victima și-a dat seama că orice împotrivire este inutilă sau că s-ar expune unui rău și mai mare (și, în consecință, nu a opus rezistență), fapta se va califica potrivit art. 171 CP RM. Aceasta deoarece cerința legii se referă la exercitarea constrângerii, nu la faptul dacă victima s-a împotrivit sau nu.” [3, p. 557] Din aceste considerente, nu doar lipsa de rezistență verbală sau fizică a victimei, ci și tăcerea acesteia sau comportamentul sexual anterior al victimei nu sunt suficiente pentru a confirma că victima a consimțit actul sexual. Actul sexual nu este consimțit dacă nu are la bază consimțământul liber exprimat al victimei. Consimțământul, exprimat de o victimă constrânsă sau de a cărei neputință se profită, nu este valabil.

² A se vedea: *Proiectul de Lege pentru modificarea unor acte normative (asigurarea drepturilor victimelor în cazul infracțiunilor privind viața sexuală)*. Disponibil: http://www.justice.gov.md/public/files/dir_elab_acte_norm/Proiect_21.02.2020.pdf [Accesat 03.07.2023]

³ A se vedea: BRÎNZA, S., STATI, V., COPEȚCHI, S. *Infracțiunile privind viața sexuală din perspectiva legii penale a Republica Moldova: aspecte de lege ferenda*. În: SSRN Electronic Journal. ISSN 1556-5068. Disponibil: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4217985 [Accesat 03.07.2023]

⁴ A se vedea: Legea nr. 316 din 17.11.2022 pentru modificarea unor acte normative (asigurarea drepturilor victimelor în cazul infracțiunilor privind viața sexuală și violența în familie). În: *Monitorul Oficial a Republicii Moldova*, 2022, nr. 394-400.

Din parag. 3 art. 5 din directiva proiectată rezultă că victima își poate modifica poziția referitoare la consimțirea actului sexual. Sintagma „comportamentul sexual anterior al femeii” denotă că, inițial, victima poate aproba actul sexual; ulterior însă, aceasta poate refuza să întrețină actul sexual. În context, apare întrebarea: în care condiții refuzul anulează consimțământul inițial de a întreține raportul sexual? În prima propoziție din parag. 3 art. 5 din directiva proiectată se menționează: „Consimțământul poate fi retras în orice moment în timpul actului. [...]” [1] Însă, această propoziție nu ia în considerare specificul infracțiunii prevăzute la art. 171 CP RM. Această infracțiune se consideră consumată din momentul începerii actului sexual. Din această cauză, propoziția precitată nu poate fi aplicată la interpretarea art. 171 CP RM; ea nu poate completa alin. (3) art. 132² CP RM. În contextul infracțiunii prevăzute la art. 171 CP RM, consimțământul poate fi retras în orice moment până la începerea actului sexual. Totodată, dacă victima nu a reușit din varii motive să-și retragă consimțământul până la începerea actului sexual, nu trebuie să se interpreteze că aceasta a consimțit tacit actul sexual. Așa cum am afirmat mai sus, comportamentul sexual anterior al victimei (și anume – aprobarea inițială de către ea a actului sexual) nu este suficient pentru a confirma că victima a consimțit actul sexual. Constrângerea victimei sau profitarea de neputința acesteia anulează indiscutabil orice aprobare premergătoare de către victimă a actului sexual.

În altă ordine de idei, în art. 6 din directiva proiectată este propusă incriminarea faptei de mutilare genitală feminină. Cineva ar putea să afirme că, în Republica Moldova, nu există condiții sociale pentru a incrimina o asemenea faptă. Într-adevăr, statisticile arată că mutilarea genitală feminină este săvârșită preponderent în unele state din Africa și din Asia.⁵ Cu toate acestea, țări ca Austria, Belgia, Cipru, Croația, Italia, Spania, Portugalia, Suedia etc. au incriminat deja mutilarea genitală feminină. Explicația constă în fenomenul migrației, datorită căruia în Europa a început să fie comisă tot mai des această faptă anterior necunoscută. Fenomenul migrației, deși într-o măsură mai redusă, afectează și Republica Moldova, care este tranzitată de către cetățenii unor state în care este mai des săvârșită faptă de mutilare genitală feminină. Un alt argument pentru incriminarea în Republica Moldova a faptei respective constă în Convenția de la Istanbul, care a intrat în vigoare în țara noastră la 01.05.2022. În art. 38 din această convenție se recomandă părților să ia măsurile necesare pentru a incrimina mutilarea genitală feminină. Este de reținut că o astfel de faptă este specificată într-o hotărâre a Guvernului recent adoptată.⁶ Odată ce în această hotărâre mutilarea genitală feminină este considerată formă a violenței sexuale, ar fi în firea lucrurilor ca în Codul penal al Republicii Moldova să apară un articol în care fapta respectivă să fie incriminată.

⁵ A se vedea: *Female genital mutilation (FGM)*. Disponibil: <https://data.unicef.org/topic/child-protection/female-genital-mutilation/> [Accesat 03.07.2023]

⁶ A se vedea: Hotărârea Guvernului nr. 223 din 19.04.2023 cu privire la aprobarea Metodologiei de lucru a echipei de intervenție în cazurile de violență sexuală și a Instrucțiunii de lucru a echipei de intervenție în cazurile de violență sexuală. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2023, nr. 176-178.

În alt context, în directiva proiectată se acordă o atenție considerabilă violenței cibernetice. În acest mod, sunt dezvoltate ideile conținute într-o rezoluție a Parlamentului European din 2021. Potrivit acestei rezoluții, se recomandă incriminarea următoarelor fapte: hărțuirea online; urmărirea cibernetică; încălcări ale vieții private legate de tehnologiile informaționale și de comunicare; înregistrarea și partajarea de imagini cu violuri sau alte forme de agresiune sexuală; controlul sau supravegherea de la distanță, inclusiv prin intermediul aplicațiilor de spionare pe dispozitive mobile; discursul de incitare la ură sexist; inducerea violenței autoprovocate, cum ar fi sinuciderea sau anorexia și leziunile psihice, etc.⁷

În art. 4 din directiva proiectată se propune ca, prin „violență cibernetică”, să se înțeleagă „orice act de violență, ce intră sub incidența acestei Directive, care este comis, asistat sau agravat parțial ori integral prin utilizarea tehnologiilor informaționale și de comunicare.” [1] În alte articole din același act se propune incriminarea unor forme concrete de violență cibernetică: distribuirea neconsimțită a materialului intim sau manipulat (art. 7); urmărirea cibernetică (art. 8); hărțuirea cibernetică (art. 9); incitarea cibernetică la violență sau la ură (art. 10).

Trebuie de menționat că unele dintre aceste fapte deja sunt prevăzute în legislația Republicii Moldova. Mă refer la:

- răspândirea informației cu caracter sexual, incluzând imagini și înregistrări cu conținut sexual, inclusiv prin intermediul tehnologiilor informaționale, în scop de răzbu-nare, ură, înjosire sau lezare a onoarei și demnității persoanei (alin. (3) art. 177 CP RM);
- instigare la ură sau violență, manifestată prin îndemnuri publice, diseminare a informației sau alte forme de informare a publicului, inclusiv prin intermediul mass-mediei, în formă scrisă, desen sau imagine, sau prin intermediul unui sistem informatic, împotriva unei categorii de persoane pe motive de prejudecată (art. 346 CP RM);
- persecutarea în mod repetat a unei persoane a căreia i s-a cauzat o stare de anxietate, frică pentru siguranța proprie ori a rudelor apropiate, fiind constrânsă să-și modifice conduita de viață, săvârșită prin: a) urmărirea persoanei; b) contactarea sau încercarea de a contacta prin orice mijloc sau prin intermediul altei persoane (art. 78² din Codul contravențional al Republicii Moldova).

Bineînțeles, prevederile corespunzătoare din directiva proiectată ar putea servi ca modele pentru perfecționarea acestor articole. În afară de aceasta, din directiva proiectată rezultă că urmărirea cibernetică ar trebui să atragă răspundere penală, nu răspundere contravențională. Aceeași concluzie reiese din art. 34 al Convenției de la Istanbul. În Austria, Bulgaria, Croația, Finlanda, Germania, Franța, Grecia, Italia, Olanda, Polonia, Portugalia, România etc., o astfel de faptă este sancționată penal. Nu în ultimul rând, S. Copețchi demonstrează într-o investigație „ineficiența răspunderii contravenționale pen-

⁷ A se vedea pentru detalii: *Rezoluția Parlamentului European din 14 decembrie 2021 conținând recomandări adresate Comisiei privind combaterea violenței pe criterii de gen: violența cibernetică (2020/2035(INL))*. Disponibil: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0489_RO.html [Accesat 03.07.2023]

tru săvârșirea actelor de persecuție” [4], prevăzute la art. 78² din Codul contravențional al Republicii Moldova. În consecință, consider că răspunderea pentru astfel de acte trebuie să fie prevăzută în Codul penal al Republicii Moldova, așa cum s-a preconizat inițial într-un proiect de lege din 2016.⁸

În cele din urmă, constat că hărțuirea cibernetică (art. 9 din directiva proiectată⁹) nu este sancționată în niciun fel în legislația Republicii Moldova. Presupunând, spre exemplu, primirea nesolicitată de victimă a unui material cu conținut sexual explicit, o asemenea faptă ar putea să se compare după gradul de pericol social cu infracțiunea prevăzută la art. 155 CP RM. Iată de ce, consider necesar să fie analizată oportunitatea de incriminare a faptei de hărțuire cibernetică.

CONCLUZII

Respingerea de către guvernele statelor membre ale UE a recomandării de definire a noțiunii de viol, formulată în art. 5 din directiva proiectată, va determina, cel mai probabil, amânarea pentru o anumită perioadă a discuțiilor privind eventuala revenire în Republica Moldova la concepția largă a actului sexual neconsimțit.

Întrucât alin. (3) art. 132² CP RM lasă teren pentru anumite retușări, ca model pentru perfecționarea acestei norme ar putea servi dispoziția parag. 3 art. 5 din directiva proiectată. A doua dintre propozițiile din acest paragraf ar trebui să completeze alin. (3) art. 132² CP RM, sporind astfel potențialul explicativ al definiției din această normă. În contrast, prima propoziție din parag. 3 art. 5 din directiva proiectată nu ia în considerare specificul infracțiunii prevăzute la art. 171 CP RM. Din această cauză, propoziția precitată nu poate completa alin. (3) art. 132² CP RM.

Este oportună incriminarea în legea penală autohtonă a faptelor de mutilare genitală feminină și de hărțuire cibernetică.

Prevederile art. 7, 9 și 10 din directiva proiectată ar putea servi ca paradigme pentru perfecționarea alin. (3) art. 177 și a art. 346 CP RM, precum și a art. 78² din Codul contravențional al Republicii Moldova. Răspunderea pentru actele de persecutare trebuie să fie prevăzută în Codul penal al Republicii Moldova, nu în Codul contravențional al Republicii Moldova.

⁸ A se vedea: *Proiectul de lege pentru modificarea și completarea unor acte legislative*. Disponibil: http://particip.gov.md/public/documente/139/ro_1472_Proiect-de-lege-VF.pdf [Accesat 03.07.2023]

⁹ Potrivit acestui articol, „statele membre trebuie să asigure că următoarele conduite intenționate sunt pedepsite ca infracțiuni: (a) inițierea împreună cu terții a unui atac îndreptat împotriva unei alte persoane, prin punerea la dispoziția unei mulțimi de utilizatori finali a unui material amenințător sau insultător, prin intermediul tehnologiilor informaționale și de comunicare, cu efectul de a provoca un prejudiciu psihologic semnificativ persoanei atacate; (b) participarea împreună cu terții la atacurile menționate la litera (a)”.*

* *Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on combating violence against women and domestic violence*. Disponibil: [https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.do?reference=2022/0066\(COD\)&l=en](https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.do?reference=2022/0066(COD)&l=en) [Accesat 03.07.2023]

Referințe:

1. *Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on combating violence against women and domestic violence*. Disponibil: [https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.do?reference=2022/0066\(COD\)&l=en](https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.do?reference=2022/0066(COD)&l=en) [Accesat 03.07.2023]
2. *Raportul Comisiei juridice, numiri și imunități a Parlamentului Republicii Moldova asupra Proiectului de lege privind modificarea unor acte normative (nr. 321 din 22.07.2022)*. Disponibil: <https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/6151/language/ro-RO/Default.aspx> [Accesat 03.07.2023]
3. BRÎNZA, S., STATI, V. *Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol. I*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015. 1328 p. ISBN 978-9975-53-468-0.
4. COPEȚCHI, S. Stalking-ul: concept, cadru normative, practică judiciară. În: *Prevenirea hărțuirii: realitate și soluții legislative, 26-27 noiembrie 2021, Chișinău*. Chișinău: CEP USM, 2022, p. 83-99. ISBN 978-9975-159-55-5.